

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 39 Volume: 8 Issue: 39

Ağustos 2015 August 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SOSYAL DIŞLANMA SORUNU VE ASGARİ GELİR DESTEĞİNİN GEREKLİLİĞİ

THE ISSUE OF SOCIAL EXCLUSION AND THE NEED FOR MINIMUM INCOME SUPPORT

Mehmet KOCA*

Öz

Artan neo-liberal politikalara bağlı olarak dünya yapısal dönüşüm içine girdi. Günün modern toplumlarında en büyük sorun yoksulluktan ziyade, toplumla bütünleşememe sorunu olarak belirginleşti. Sosyal dışlanma da bu şekilde temel sorun teşkil etti. Yaşam standartlarının ortalama düzeyden aşağıda olması, alışılmış yaşam biçimlerinin, geleneklerin ve aktivitelerin dışında kalma, giderek toplumdaki ayrılan kesimleri arttırdı. İşsizlik, uzun süreli işsizliklerin artması, parçalanmış ailelerin yaygınlaşması, nüfusun demografik yapısı, göç ve gelir dağılımında yaşanan adaletsizlikler gibi nedenlerle toplumla bütünleşme anlamında farklılıklar belirgin hale geldi. Toplumsal hayatta yaşanan bu gelişmeler yoksullukla mücadele konusunda geleneksel koruma yöntemlerinin terk edilmesi gerektiğini, toplumsal bütünleşme anlamında asgari gelir desteği gibi daha modern programların gerekliliğini doğurdu. Bu nedenle ele alınan bu çalışma ile asgari gelir desteği bu gereklilik doğrultusunda tartışmaya açıldı.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Dışlanma, Yoksullukla Mücadele, Asgari Gelir Desteği.

Abstract

The world is going through a structural change due to the increasing impact of the neo-liberal policies. The most significant problem of today's modern societies stands out as the lack of societal integration rather than poverty. Social exclusion, therefore, has become a core issue. Below average living standards, and being excluded from common lifestyles, traditions and activities have led specific segments of the society to be gradually diverge from the society. Reasons such as unemployment, increasing number of long-term unemployment, broken homes becoming commonplace, demographic structure of the population, unfair migration and income distribution had an impact on the differences in terms of integration with the society. The ongoing changes in societal life have led to the need to develop rather modern programs such as minimum income support as part of the social integration leaving the traditional protection methods behind in terms of prevention of the poverty. This study, thus, opens the discussion of minimum income support in the light of this necessity.

Keywords: Social Exclusion, Poverty Prevention, Minimum Income Support.

Giriş

1960'lı yıllarda Fransa'nın sosyal dışlanma kavramını sosyal politika alanında kullanmasından sonra, ilerleyen yıllarda kavram diğer Avrupa ülkeleri tarafından da hızlıca kabul görmüş ve uygulama alanı bulmuştur. Özellikle 1990'lardan sonra neo-liberal politikaların yaygın hale gelmesi, yoksulluğun çalışan kesimleri de kapsayacak şekilde artması ve sosyal dışlanma biçiminde tezahür etmesi böyle bir gerekliliği doğurmuştur. Buna bağlı olarak Avrupa'daki birçok ülkenin yoksulluğun bireysel bir talihsizlik olmadığı düşüncesinden hareket ederek, yoksullukla mücadeleyi bir hak ve ödev mertebesine ulaştıran ve yoksulları devletin sorumluluğu altına alan -görelî yoksulluğunda doğasına uygun olan- bir yaklaşımla, asgari/minimum gelir desteğini uygulamaya koyduğu görülmüştür. Buna karşılık Türkiye'nin ise yoksullukla mücadeleyi, kendi kaderini tayin etme ilkesine dayanarak, yoksul yardımlarını vicdan meselesi haline getiren, hayırseverlik ve gönüllülük vurgusu içinde toplumun sorumluluğu altına alan bir yaklaşımla sürdürdüğü görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, Türkiye'de yoksullukla mücadele konusunda ayrılan kaynakların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması, hak temelli bir yaklaşımdan ziyade, daha çok kanaat önderlerinin ve devlet yetkililerinin inisiyatiflerine göre biçimlenmekte, bu durum başta dışlanma olmak üzere birçok sorunları da beraberinde getirmektedir.

Bu nedenle ele alınan bu çalışmada, sosyal dışlanma kavramı üzerinde durulduktan sonra, asgari gelir desteği ele alınmış ve tartışmaya açılmıştır.

Sosyal Dışlanma

Avrupa'da 1960'lı yıllarda sosyal dışlanma kavramını sosyal politika alanında ilk kullanan ülke, Fransa olmuştur. Söz konusu yıllarda sosyal politika alanında faaliyet gösteren akademisyenler, aktivistler, politikacılar, bürokratlar ve gazeteciler yoksullardan üstü kapalı olarak dışlanmış olarak söz etmiş, fakat kavram ekonomik krizlere kadar, çok fazla yayılma olanağı bulamamıştır (Silver, 1994: 532).

* Dr., Sosyolog, e_mehmetkoca@hotmail.com

Fransa'da ortaya çıkan ve politika olarak kendine uygulama alanı bulan sosyal dışlanma, Fransa'dan sonra diğer Avrupa ülkelerinde de kabul görmüş ve hızla yaygınlaşmıştır. Sapancalı'ya göre, özellikle işsizlik oranlarındaki artış, artan uluslararası göç ve refah devletinin gerilemesi, dışlanma üzerindeki ilgiyi arttıran etkenler olarak sıralanmaktadır (Sapancalı, 2005: 15-17). Bu nedenle 1988 yılında Avrupa Komisyonu, yeni tür yoksulluk, marjinalleşme ve sosyal dışlanmayla ilgili bir belge yayınladıktan hemen sonra, 1989 yılında Avrupa Bakanlar Komisyonu tarafından sosyal dışlanma terimi onaylanmış ve "sosyal dışlanmayla mücadele" benimsenmiştir (Costa, 1977: 60). Ardından 1990 yılında sosyal dışlanmanın sosyal ve siyasal düzen sorunlarına yol açacağı düşüncesi ile Avrupa Topluluğu Komisyonu tarafından, '*Sosyal Dışlanmayla Mücadelede Ulusal Politikalar Gözlemevi*' kurulmuş ve birçok raporlar hazırlanmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, büyük bölgesel eşitsizliklerin yıkıcı potansiyeli, AB'nin sosyal dışlanmayı bölgesel boyutta ele almasına neden olmuş; yoksullukla mücadele konusunda merkezi konumda olan yoksulluk kavramının yerini, doksanlı yılların ortasından itibaren sosyal dışlanma kavramı almaya başlamıştır. Sosyal dışlanma AB'de, sosyal ve kültürel dışlanmaya vurgu yapan Fransız unsurlar ile gelir eşitsizliği ve maddi dışlanmaya odaklanmış olan Anglo-saxon geleneğinin birleştirilmesiyle, yeniden kuramsallaştırılmıştır (Sapancalı, 2005: 15-17).

Tarihsel süreçte bu şekilde gelişme olanağı bulan sosyal dışlanma, günümüz literatürüne yeni girmiş olmasından dolayı -en azından yoksulluk olgusuna göre- ve iktisadi, politik, sosyal, kültürel süreçlerle birlikte kullanılması, kavrama yönelik herkesin üzerinde mutabık kaldığı bir tanımının olmamasına neden olmuştur. Zira kavram üzerinde birçok görüşün bulunduğu, her bir görüşün sosyal dışlanmaya yeni bir anlam yüklediği ve son kertede çok boyutlu, birbiriyle ilişkili karmaşık bir kavramın ortaya çıktığı söylenebilir.

Örneğin Walker ve Walker (1997: 614), kavramı sivil, siyasi, ekonomik ve sosyal haklar anlamında ele alırken ve kavrama, birey ve grupların bu haklara ulaşamaması şeklinde göndermeler yaparken; de Haan (1998: 3) ise, sosyal hakların yerine getirilememesi durumuna pek fazla önem vermemekle birlikte, sosyal dışlanmayı işgücü piyasasına girememe, ciddi yoksulluk ve maddi yoksulluk gibi süreçlerle ele alır. Diğer bir deyişle, Walker ve Walker, sosyal dışlanmayı toplumsal bütünleşmeye etki eden unsurlardan, birey ve grupların kısmen veya tamamen dışarıda tutulması olarak görürken; de Haan ise, bu kavramı ekonomik anlamda ele almakta ve yoksullukla ilişkilendirmektedir.

Bunların dışında sosyal dışlanma kavramını belli kategorilere ayırarak tanımlayanlarda vardır. Örneğin Sen, dışlanmayı aktif ve pasif olmak üzere iki kategoride ele almıştır. Ona göre aktif dışlanma, kurumsal süreçler tarafından bilerek ve isteyerek gerçekleştirilmekte iken; pasif dışlanma, daha çok sosyal sorunlarla ilgili önlem almama gibi eylemsizlik durumlarında ortaya çıkan dışlanmadır. Bu anlamda Sen, sosyal dışlanmayı; eğitim, sağlık, barınma, beslenme, istihdam, sosyal sigorta, finans piyasaları, yetenek, politika, kültür gibi alanlardaki yeterliliklerin yoksunluğu olarak, kapsamlı bir biçimde tanımlamaktadır (Sen, 1999: 79).

Giddens (2000: 117-118)'da, dışlanma bağlamında toplumu alt ve üst tabaka olmak üzere ikiye ayırır ve çağdaş toplumlarda, toplumdan dışlanmanın iki türünün belirgin bir biçimde ortaya çıktığını ileri sürer. Bunlardan birincisi, toplumun sunmak zorunda olduğu fırsatlardan faydalanamayanların, bulunduğu toplumun en alt tabakasında yer alanların dışta bırakılması; ikincisi ise, en üsttekilerin kendi istekleriyle dışta kalmalarıdır. Giddens, bu iki yaklaşımdan ağırlıklı olarak ikincisi üzerinde durur ve bu yaklaşımı "*elitlerin isyanı*" olarak tanımlar. Ona göre, toplumun geri kalanından ayrı yaşamayı seçmiş, zengin kesime mensup olanların kendi istekleriyle kamu kurumlarından (kamu eğitiminden ve sağlık sisteminden) faydalanmamaktadır. İmtiyazlı grupların toplumun geri kalanlarından ilişkilerini kesmelerinin en somut belgesi olarak da, etrafı yüksek duvarlarla çevrili mekânlar da yaşamalarını gösterir. Ona göre toplumdan dışlanma, eşitsizlikle ilgili bir evre değil, ancak insanları toplumun gidis yönünden ayıran mekanizmalarla ilgili bir olgudur.

Muddiman (2000: 5)'in belirlemelerine göre, sosyal dışlanma dar ve geniş olarak iki alana vurgu yapar. Dar anlamda dışlanmaya yapılan genel vurgular: Yoksulluğun ve dezavantajlılığın çok boyutlu doğası, çok boyutlu muhtaçlık durumunun süreklilik göstermesi, nispeten belli sosyal gruplar, belli coğrafi bölgedekiler üzerinde yoksulluğun ağır etkileri ve bu grupların toplumun geneline dâhil olmasının arzulanmasıdır.

Kavramın geniş anlamda vurgu yaptığı alanlar ise: Nüfusun büyük bölümünün, en azından yaşamlarının bazı kısımlarında dışlanma durumuna maruz kalmaları, fırsat eşitliği ve yoksulluktan korumayla bağlantılı, vatandaşlık düşüncesine sosyal bir boyut katmak, uyumu toplular için sosyal farklılıklara saygı gösterecek cazibeli hale getirmektir.

Mantıksal olarak dar anlamda sosyal dışlanma görüşü; belli problemlere, sosyal gruplara ve topluluklara odaklanan ve belli amaçları hedefleyen politikaların uygulanmasını ileri sürer. Ancak geniş

bakış açısına sahip olanlar, toplumda fırsat eşitliği ve sosyal sermayenin sağlanması gibi daha geniş hedefleri ileri sürer.

Benzer şekilde Sapancalı (2005: 24)'da sosyal dışlanmaya yönelik tanımlamaları üç kategoride toplamıştır. Ona göre, ilk grupta yer alan tanımlar da dışlanma, birbiriyle bağlantılı ve çok boyutlu durum veya süreçler olarak tanımlanmıştır. Burada sosyal dışlanma, dinamik bir biçimde işleyen, birbirinden farklı, fakat her birinin kısır bir döngü içinde bir birine eklemelendiği ve birbirini etkilediği olgulardan kaynaklanan ve toplumun dışında kalan, dâhil olmama durumu veya süreçleri olarak açıklanmıştır.

İkinci grupta yer alan tanımlarda ise, sosyal dışlanma daha çok insanlar ve ilişkiler boyutuyla değerlendirilmiş ve üç düzeye oturtulmuştur. Buna göre dışlanma; bireyleri, grupları ve bir bütün olarak toplumu içerir. Bu tanımlarda sosyal dışlanma genellikle sosyal ilişkilere göre tanımlanmakta ve dışlanma süreci; sosyal bağın, sosyal ve sembolik karşılıklı ilişkinin kopması olarak görülmektedir. Burada sosyal dışlanma, hem bireylerin topluma katılımlarının durması şeklinde bir süreç; hem de kendisinin topluma katılma yetersizliği sürecidir. Bu kapsamda katılım, geniş bir biçimde normal yurttaşlık etkinliklerine katılmada yetersizlik veya daha özel bir durum olarak kurumlara veya ekonomik büyüme ve süreçlere katılmada yetersizlik olarak tanımlanmaktadır (Sapancalı, 2005: 24).

Buna göre, sosyal dışlanma dayanışmanın olmadığı ya da zayıfladığı yerlerde kendini gösterir. Ortak iyelik ve dayanışma, sosyal sermayenin oluşturulması için aracılık etme işlevi görmektedir. Sosyal sermaye, dayanışma ağlarına katılım, güven, destek ve karşılıklı yardım sağlama biçiminde oluşur. Bu nedenle dayanışma, sosyal dışlanmanın var oluş nedenidir.

Üçüncü gruptaki tanımlar da ise, sosyal dışlanma sistem ve çevreler boyutuyla ele alınmıştır. Bu gruptakiler için dışlanma, toplumsal sistemin işleyişi için gerekli bir veya birden çok alt sistemin yetersizliği olarak tanımlanabilir. Benzer şekilde alt sistemler, insanların dışlanmasına neden olan şeyler veya katılımlı faktörler olarak görülür ve birçok şekilde ifade edilebilir. Bu bakış açısından sosyal dışlanma; demokrasi ve hukuk sistemi (yurttaşlık hakkı), işgücü piyasası (ekonomik bütünleşme), sosyal refah sistemi (gerecek anlamda bütünleşme), aile ve toplum sistemi (kişiler arası bütünleşme) içinde değerlendirilir (Sapancalı, 2005: 24).

Akademik düzeyde sosyal dışlanma bu şekilde ele alınırken, kavram üzerinde duran bazı kurum ve kuruluşlar da vardır. Örneğin AB Komisyonu'na göre, sosyal uyumun ortadan kalkması sonucunda sosyal ilişkilerde ortaya çıkan bölünme ve toplumla bütünleşememe, sosyal dışlanmanın en önemli özelliğidir. Çeşitli gruplara dahil olan bireyler açısından sosyal dışlanma, ekonomik yoksunluğa ve sosyal kültürel dezavantajların çeşitli şekillerine neden olan marjinalleşme sürecidir (Şahin, 2009: 32).

Bu anlamda 'Avrupa Birliği Gözlemevi' de sosyal dışlanma riski taşıyan grupları beş kategoride toplamıştır. Bunlar: Yetersiz gelire yaşayan yaşlı insanlar, fiziksel ve mental rahatsızlıkları bulunan insanlar, eğitim hayatı dışındaki gençler, düşük gelirli ailelerdeki kadınlar ve göçmenler ve etnik azınlıklar. Kilmurray (1995), bu gruba; düşük gelirli ve tek ebeveynli aileler, ilgiden yoksun genç insanlar, uzun süreli işsizler, gey ve lezbiyenler, evsiz insanlar, mahkûmlar ve ailelerini de ekleyerek son şeklini vermeye çalışmıştır.

'Uluslar Arası Çalışma Örgütü'ne göre, sosyal dışlanma kavramı, ekonomik değişme ve küreselleşmenin sosyal sonuçları olarak git gide politik tartışmalarda ve katılımı sıklıkla kullanılmakla birlikte; kavramın kapsamı, hem bireyleri hem de grupları içerecek şekilde oldukça genişlemiştir. Bu nedenle sosyal dışlanma, bireysel ve toplum özelliği olarak iki boyutuyla birlikte ele alınmalıdır (ILO, 1997: 3).

Bireysel olarak sosyal dışlanma, doğrudan insanın doğası ile uğraşır. Dışlanmış birey ya da grupların engellenmiş bir durumda oldukları varsayılır. Bu bağlamda, sosyal dışlanma kavramı yetersiz gelir ya da mala sahip olma olarak tanımlanan yoksulluktan farklı bir anlam ifade eder. Sosyal olarak dışlanmış kişiler, herhangi bir biçimde, sosyal olarak yalıtılmış ve toplumla olan ilişkileri kırılmış kişilerdir. Bu kişilerin aileleriyle, yerel topluluklarla, gönüllü birliklerle, sendikalarla ve hatta ulusla olan sosyal bağları kopmuştur. Ayrıca yasal haklara sahip olma veya bu hakları kullanabilme açısından dezavantajlı konumdadırlar (Sapancalı, 2005: 27).

Toplumsal bakımdan sosyal dışlanma ise, kurumsal çerçeveye özgü bir niteliktir. İçinde bireylerin ve grupların yaşamlarını kazanmalarını sağlayan günlük uğraşlarını yerine getirdikleri, yürürlükteki kurumsal düzenlemelerin bir sonucudur. Eğer bir sosyo-ekonomik sistem parçalara bölünmüşse ve bu parçalardan her biri, bireylerin tepki gösterdiği bir takım cesaret kırıcı kurum, kural ve süreçlerin üzerine kuruluysa veya mallara, hizmetlere ve kaynaklara sahip olmayı kolaylaştıran kurallar adil değilse, bu durumda bazı gruplar, benzerlerine tanınmış olan haklardan kendilerinin yoksun bırakıldığını düşünürler. Bu anlamda sosyal dışlanma cins, renk, ırk, ulusal soy ya da diğer türde ayrımcılık ve eşitsizliklerin yaygın olduğu toplumların tipik sorunudur (Rees'den Akt. Sapancalı, 2005: 28).

Özetle sosyal dışlanma, bireylerin temel eğitim becerilerinden yoksun olmaları ya da ayrımcılık nedeni ile toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata istedikleri gibi katılmalarının engellenmesi süreci olarak ifade edilmektedir. Bu durum dışlanmış kişilerin, eğitim ve öğretim fırsatlarına, gelir getirici faaliyetlere ve iş gücü piyasalarına erişimde zorluklarla karşılaşmalarına neden olurken; ayrıca bu kişilerin sosyal ve çevresel ağlar ve etkinlikler kurmalarına da engeller oluşturur. Bu kişilerin ellerindeki güç ve karar alma süreçlerine katılım olanakları oldukça sınırlı olduğundan ve genellikle kendilerini güçsüz hissettiklerinden dolayı, günlük yaşamlarını etkileyecek kararların alınması konusunda gerekli cesareti kendilerinde bulamazlar (Adaman ve Keyder, 2006: 6). Bununla birlikte, sosyal bütünleşmenin karşıtı olarak değerlendirildiğinde; çok boyutlu olması, kişinin toplumla bütünleşmesinde ve kendi geleceğini kurmasında fırsatlara tam olarak erişimini engelleyen temel gereksinimlerden yoksun kalması, toplumla bağlarının kopması; ekonomik, politik, sivil ve sosyal yurttaşlık haklarından yeterince yararlanamaması durumu ve süreçleri olarak tanımlanabilir (Sapancalı, 2005: 28-29).

Sosyal dışlanma, "belirli toplum kesimlerinin sermaye birikim sürecinin dışında kalması, ekonomik büyümeden adil ölçüde yararlanamaması üzerinde odaklanan ve daha çok kıta Avrupa'sında (özellikle Fransa) önem kazanan bir yaklaşımdır" (Senses, 2013: 90). Özellikle uzun süreli işsizliğin artması, esnek işgücüne katılım biçimlerinin yaygınlaşması, sosyal hizmet ve korumanın daraltılması/azaltılması, dünya genelinde göreceli yoksulluğun artması ve demokratik katılımın zayıflaması ile bağlantılı çok yönlü dinamik bir süreç olarak beliren sosyal dışlanma, küresel bir olgu olmakla birlikte, sosyal politika alanına Avrupalı bir kavram olarak girmiştir (Erdoğan, 2004). Avrupa'da sosyal dışlanma kavramının sosyal politika alanında ilk kullanansa, Fransa olmuştur. Kavram, Birleşik Devletler'de sınıftaki ile özdeşleştirilirken; az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise, marjinalleşme ile kendine karşılık bulmuştur.

Sonuç olarak dünyada yaşanan yapısal dönüşümler sonucunda artan eşitsizliklere bağlı olarak sosyal dışlanma sorunu temel sorun teşkil etmeye, yoksullukla mücadele konusunda geleneksel uygulamaların terk edilip sosyal dışlanma temelinde modern koruma yöntemleri -yoksul yardımları- uygulamaya konmaya başlanmıştır. Özellikle Türkiye gibi neo-liberal politikalarla uyum içinde olmaya çalışan ve sosyal dışlanma sorununu yoğun bir biçimde yaşayan ülkelerde böyle bir gerekliliğe daha fazla ihtiyaç vardır. Bu gerekliliğin öneminin anlaşılması açısından Türkiye'de uygulanan yardım programlarının niteliğine bakmak yerinde olacaktır. Çünkü sadece son zamanlarda yaşanan yapısal dönüşümler değil, aynı zamanda bu yapısal dönüşümlerin kaynaklık ettiği yoksulluk ve yoksullukla mücadele yöntemleri de bazen sosyal dışlanma şeklinde tezahür edebilmektedir.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında asgari gelir desteği üzerinde durularak, bu desteğin sadece yoksullukla değil, aynı zamanda yoksulluğunda neden olduğu sosyal dışlanmayla da mücadele anlamında bireylere -özellikle muhtaç durumdakilere- yönelik ne gibi kazanımlar sağladığı belirlenmeye çalışılacaktır.

Asgari/Minimum Gelir Desteği

Çalışma hayatı günümüz modern dünyada büyük bir dönüşüm geçirmiş ve bu hayatın sunduğu garantiler (yoksulluk sınırı üzerinde belirli bir gelir elde etme) geçerliliğini yitirmiştir. Büyümeyle istihdam, istihdamla geçimlilik arasındaki ilişki her zaman tutarlılık göstermemektedir. Buğra (2007: 91-92)'nin de ifadesiyle, "hem ekonomik büyümenin otomatik olarak istihdam artışına yol açacağı varsayımı, hem de iş sahibi olan herkesin yoksulluktan kurtulacağı varsayımı artık geçerli değildir". Çünkü eğitimsizlik, vasıfsızlık, zihinsel ve bedensel kısıtlama, zorunlu olarak yer değiştirmeler ve parçalanmış aileler gibi nedenlerle ortaya çıkan yoksulluk ve bu yoksulluğa bağlı dışlanmalar, kentlerde birikmiş ve kentler bu sorun karşısında yoksulun çeşitli ihtiyaçlarını karşılama noktasında çaresiz kalmıştır.

Küresel düzenle birlikte kentler artık eşitsizlik ve sapkın davranışların olduğu, özgürlük ve dayanışmanın olmadığı yerler haline gelmiştir. Kent ve yoksulluk, yoksulluk ve dışlanma birbirini besleyen kavramlar olarak dünya sahnesinde yerini almıştır. Denilebilir ki; artık yoksullukla mücadele, sadece yetersizliklerle değil, aynı zamanda dışlanmayla da mücadele etmeyi ifade etmektedir. Çağın yaşadığı yapısal dönüşümler yoksullukla mücadele konusunda geleneksel yardımların terk edilmesi ve yerine asgari gelir/nakit gelir güvencesinin sağlanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Her ülkede yoksullara yönelik doğrudan gelir ya da hizmetlerin sunulduğu üç temel mekanizma vardır. Birinci mekanizma, belirli bir sosyal kategori içindeki her bir vatandaşa gelir ya da istihdam durumlarından bağımsız olarak dağıtılan, beklenmedik durumlar karşısında ya da evrensel olan desteklerdir. İkinci mekanizma; desteğin istihdam durumuna, programdaki katkı paylarına bağlı olduğu sosyal sigorta sistemi şeklinde olmasıdır. Üçüncü mekanizma, uygunluk durumu başvuran kişinin mal ve gelir durumuna bağlı olduğu ihtiyaç tespitine dayalı ya da gelirle bağlantılı yardımlardır (Gough, 2010: 234).

Kaynak tespitine dayalı olan ve temel gelir desteği olarak da adlandırılan bu son kategoride üç ana gruba ayrılmaktadır: Birinci grup, belli bir asgari gelir standardının altında olan tüm kişilere nakit desteği sağlayan genel yardım programları olarak tanımlanırken; ikinci grup, yaşlılar ya da işsizler gibi belirli

gruplara nakit desteği sağlayan kategorik yardımlar olarak tanımlanır. Üçüncü ve son grup ise, konut ya da sağlık hizmeti gibi belli başlı mal ve hizmetlere aynı ya da nakdi şekilde erişmeyi ifade eden bağlı yardımlar olarak nitelendirilir (Gough, 2010: 235, Kuivalainen ve Heikkilä, 2006: 33). Bu üç yardım türü içinde genel yardımlar sınırlı düzeyde uygulama alanı bulurken, kategorik yardımlar oldukça geniş düzeyde uygulama alanı bulmaktadır.

Pek çok Avrupa ülkesinde yoksul yardımları, bir vatandaşlık hakkı olarak tanımlanmakta ve muhtaç durumdaki tüm nüfusu kapsayan genel bir nitelik taşımaktadır. Yardımlar, muhtaç durumda olup, diğer sosyal koruma ödeneklerindeki haklarıyla ilgili süreleri tamamlamış olan kişilere düzenli bağlanan bir gelir şeklinde düşünülmektedir. Bu nedenle yardımların merkezinde temel ihtiyaçları garanti eden refah rejimleri ile paralel, primsiz ve tamamlayıcı nitelikte asgari (minimum) gelir desteği uygulamaları yer almaktadır (Hacımahmutoğlu, 2009: 41; Gündler, 2013: 96). Yoksul yardımları, yoksulluk riskini azaltmada ve yoksullukla mücadele etmede önemli bir rol oynar. Ancak asgari gelir destekleri sadece bunları sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplum içinde kişilere eşit yaşam koşulları da sunar (Kuivalainen ve Heikkilä, 2006: 32). Bu nedenle AB, diğer uluslararası örgütler ve entelektüel çevre sürekli olarak yoksullukla mücadelede asgari gelir desteğinin önemine vurgu yapar.

Bu çerçevede yoksullukla mücadelede temel gelir desteğini bütün ülkelerin benimsemeleri gereken bir model olarak gören Buğra ve Keyder (2007: 8) temel gelir kavramını, "bir toplumda yaşayan bütün insanlara, çalışma hayatındaki bugünkü veya geçmişteki yerlerinden bağımsız olarak, sadece toplumun bir ferdi oldukları için, koşulsuz olarak sağlanan düzenli bir nakit gelir..." olarak tanımlar. Diğer bir ifadeyle temel gelir, yaşlı, engelli, dul, yetim ve çocuk olup da, çalışmayacak durumda olan kişilerin yanı sıra, gücü, kuvveti yerinde olanları da kapsayacak şekilde hak temelli düzenli nakit gelirin sağlanmasını ifade eder.

Güvenceli asgari gelir, "belirli bir neden aranmaksızın, yoksulluk eşliğinin altında kalan kimselere yapılan genel nitelikli bir sosyal yardımdır" (Balci, 2010: 36). Primsiz rejime tabi olup, bu gelir sayesinde asgari düzeyde geçim kaynaklarından mahrum olanlar, bu düzeyi yakalama olanağına sahip olurlar. Bu yardım modelinde gelirden kastedilen, çalışma karşılığında elde edilen gelir değildir, aksine işsizler, gününbirlik, mevsimlik ve geçici işlerde ve düşük ücretlerle çalışanlar, fiziksel ve zihinsel bir engeli nedeniyle çalışamayanlar, yaşlılık veya boşanma gibi nedenlerle yoksul duruma düşenler, toplumun kıyasındakiler, tutunamayanlar, dışlananlar, marjinaler bu gelire hak kazanır. Çalışma karşılığı olmadığı halde bu yardım türüne gelir denmesinin nedeni, yapılan ödemenin süreklilik taşıdığını göstermek ve çalışma karşılığı elde edilen ücretin kişilerde yaratmış olduğu güven duygusuna benzer bir duygu oluşturmaktır (Balci, 2002: 482).

Friedman'ın ileri sürdüğü negatif gelir vergisi önerisi, herkese uygulanacak olan bir negatif gelir vergisi yolu ile ellerine geçen gelir bu miktarın altında olanlara net bir transfer yapılması şeklindedir. Bunun avantajı, piyasada gerçekleşen kaynak dağıtım süreçlerinde sapmalara neden olmadan yoksulluğu önleyebilmesidir. Üretimde kaynak dağıtımına müdahaleyi minimuma indiren bu yaklaşım, tüketimde de parasını neye harcaacağını bireye bırakarak, ihtiyaçların paternalist ilişkiler içinde başkaları tarafından tespitini dışlamaktadır (Friedman'dan akt., Buğra ve Sınmazdenir, 2007: 88)

Her ne şekilde olursa olsun önemli olan evrensel destekler olarak bilinen asgari gelir desteği programlarının yoksullukla mücadeleye ve özellikle günümüz sosyal dışlanma sorunu karşısındaki tedbirlere hak temelli olma niteliği kazandırmasıdır. Bu çerçevede İnsel (2007: 47)'in de belirttiği üzere, "asgari gelir hakkı, toplumu oluşturan kişilerin hepsinin ortak üretim çabasından potansiyel olarak pay alması hakkının tescil edilmesidir. Bu çerçevede, asgari gelir, faydacı olmayan bir vatandaşlık tanımını mümkün kıl(maktadır)... Herkese asgari gelir hakkı tanımak, yani insanlara iktisat normlarına uygun bir üretken/verimli karşılıklı bulunma zorunluluğu olmadan asgari koşullarda yaşayabilecekleri bir gelir hakkı tanımak, üretken özneler olarak iktisadi planda eşdeğer olmadan önce, toplumu oluşturanların kişi olarak eşdeğer olduklarını vurgulamaktır". Bu görüş doğrultusunda, insani değerlerle bağdaşan bir iş bulma fırsatına sahip olamayanların, başkalarının insafına bağımlı olmakla yoksulluğa düşmek arasında bir tercih yapma durumunda kalmamaları, devletin bireye karşı taşıdığı sorumluluğu tanımlıyor. Bireyin özerkliğinin korunması; ancak bu sorumluluğun insan haklarını temel alan bir anlayışla yerine getirilmesiyle mümkün. Dolayısıyla, asgari gelir programlarının uygulamaları olan nakit gelir desteği, bireyin haklarını ve devletin bireye karşı taşıdığı sorumlulukları ön plana çıkaran bir siyasi görüşün parçası olarak nitelendiriliyor (Buğra ve Sınmazdenir, 2007: 88).

Paternalist ilişkilerin, özellikle paternalist aile bağlarının onaylandığı cemaat ilişkileri içinde yoksulları korumaya yönelik hayır ve hasenat işlerinin övgüye değer bulunduğu bir dünyada, bireyin özgürlüğünü destekleyen politikaları sosyal bağların zayıflamasına yol açabilecek bir tehdit olarak görme eğilimi, her zaman olmasa da zaman zaman ortaya çıkabilmektedir. Aynı paternalist yaklaşım, yoksulların kendi ihtiyaçlarını bilmediklerini, ellerine geçen parayı ihtiyaçları doğrultusunda harcamayacaklarını ileri sürerek, aynı yardımların nakdi yardımdan daha iyi olduğu görüşünde birleşmektedir (Buğra ve

Sınmazdenir, 2007: 89). Bu çerçevede Standing (2007: 20), temel gelir güvencesinden söz edilebilmesi için, gelirin paternalist bir yaklaşımla verilmemesini, engelli ya da zayıf olup da gereksinimleri olan kişilere ilaveler yapılabileceğini, en önemlisi de bu gelirin bireysel ve eşit olup, insanlara rasyonel seçimler yapma imkânı tanıyacak bir biçimde sunulması gerektiğini ileri sürmektedir.

Yardımları dağıtma sürecinin, genellikle kaynak veya olanaklardan ya da bunları idare etme veya ödeme kapasitesinden yoksun yerel otoritelere bırakılması, işleri daha da karmaşık hale getirmektedir. Çünkü bu durum kime, ne kadar ve ne şekilde yardım verileceği konusunda kararların keyfi ve gelişigüzel bir çerçevede alınmasına yol açmaktadır (Standing, 2010: 349). Bununla birlikte ihtiyaç tespitiyle yapılan yardımlar, bu yardımı alanların damgalanmasına ve toplumda ikililiklerin ortaya çıkmasına neden olurken, asgari gelir desteği gibi evrensel programlar, herhangi bir statü ayrışmasını ortadan kaldırmayı amaçlar (Esping-Andersen, 2010: 33). Ayrıca yoksulların gelir düzeylerinin düşük, düzensiz ve belirsiz oluşu, onları sürekli olarak, “yarın ne olacak?” sorusu ile baş başa bırakmakta, hayatı onlar için belirsiz kılıp, her türlü risklere açık olarak yaşamaya zorlamaktadır. Bu da beraberinde gerilime yol açmaktadır.

Yoksullara düzenli bir nakit gelir desteği verilmesi önerisiyle ilgili ilk kapsamlı ve sistematik tartışmanın, Thomas Paine’in 1791 yılında yayınlanan ‘*Rights of Man*’ (İnsanın Hakları) adlı kitabında bulunduğu söylenebilir. Paine’in bu konuda yazdıkları, daha sonraki yüzyıllarda, yoksullara sadaka verir gibi değil de, bir vatandaşlık hakkı olarak yapılacak nakit gelir desteğini savunanların görüşlerine temel oluşturmuştur (Buğra ve Sınmazdenir, 2007: 85). Özellikle son dönemlerde istihdamdan sapmaların artması, işsizliğin önemli boyutlara ulaşip, artık geçici olmadığını anlaşılması ve yapısal sorunların etkilerinin daha fazla görünmeye başlaması, asgari gelir desteği uygulamasının yürürlüğe girmesini gündeme getirmiştir. Böylece sistemin piyasa ilişkileri aracılığıyla dışladığı insanlar, asgari gelir desteği ile tekrar sisteme dâhil edilmeye çalışılmıştır (Buğra ve Keyder, 2003: 15).

AET Konseyi’nin Haziran 1992 tarihinde benimsediği tavsiye, tüm topluluk ülkelerini, sosyal koruma sistemlerine bütçe hesaplı asgari gelir programı dâhil etmeye teşvik etmiştir. Asgari kaynakların güvence altına alınması, gelişmekte olan ‘*Avrupa Sosyal Modeli*’nin bir parçası haline gelmiştir. Avrupa Birliği ülkeleri¹ arasında şu anda yalnızca Yunanistan kurumsal olarak kabul edilen toplumsal hakların bir parçası olarak bu programa bağlı kalmamaktadır. Birleşik Krallık, Danimarka, İsveç ve Almanya gibi ülkelerde ise, yıllar içinde birçok kez yeniden düzenlenmelerine rağmen, tarihleri çok eskiye dayanmakta ve genel sosyal koruma paketleri içerisinde oldukça farklı ve ülkeye özgü roller oynamaktadırlar. Ancak Fransa, İspanya ve yakın tarih için İtalya ve Portekiz gibi diğer ülkelerde, sosyal koruma sistemlerine çok yakın zamanda dâhil edilmişlerdir (Saraceno, 2002: 15).

Asgari gelir desteği uygulaması her ülkenin hukuki düzenlemelerinde benzer şekilde fakat farklı isimlerle adlandırılmıştır. Örneğin İngiltere’de çalışabilir durumdaki kişilere yönelik gelir desteği düzenlemesi (Job Seekers Allowance), Fransa’da asgari içerme geliri (revenue minimum d’insertion, tutunma geliri olarak da belirtilebilmektedir) yasası, Belçika’da asgari geçim kaynakları yasası (Minimex), Hollanda’da işsizler için asgari gelir yasası kapsamındaki uygulamalar, asgari gelir desteği olarak değerlendirilebilecek uygulamalardır (Hacımahmutoğlu, 2009: 41).

Lüksemburg ve Avusturya muhtaç durumdaki herkes için genel ve tamamen kapsayıcı asgari gelir desteği sistemine sahipken; Belçika, Fransa, Almanya, İrlanda, İngiltere, Portekiz, İspanya, Estonya gibi birçok Avrupa ülkesindeki uygulamalar ise kategorik yardımlar olarak kurgulanmıştır (Kuivalainen ve Heikkilä, 2006: 33). Özellikle kategorik yardım sistemini uygulayan pek çok ülkede engellilere özel bir önem verilmekte, bu tür yardımlar primsiz yardımlar alanında önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin İtalya, Slovakya ve Belçika’da engellilere yönelik birden fazla yardım programı vardır. Kategorik yardım programlarının ayrı olarak düzenlendiği bir diğer grup da yaşlılardır. AB ülkelerinin hemen hemen tamamında yaşlılara yönelik yardımlar bulunmaktadır (Coşkun ve vd., 2011: 134).

Asgari gelir desteği uygulamalarında genellikle süre sınırlaması bulunmamakta, kişinin muhtaçlığı devam ettiği sürece bu desteği almaya devam etmektedir. Ancak Avrupa ülkeleri içerisinde bu uygulamaya süre sınırlaması koyan ülkelerde vardır. Bunlar: Letonya, Litvanya, İtalya, Fransa, Slovenya, İspanya, Slovakya ve Portekiz’dir (Kuivalainen ve Heikkilä, 2006: 35). Bununla birlikte birçok ülkede, asgari/minimum gelir desteği verilmesine yönelik belirlenen yaş sınırı 18’dir. Fakat yaş sınırlamasına yönelik ülkeler arasında farklılıklar olabilmektedir. Örneğin Hollanda’da bu gelir için yaş sınırı 21 iken; Fransa, İspanya ve Lüksemburg’da bu sınır 25’dir. Almanya, Danimarka, Finlandiya, Avusturya ve İngiltere gibi ülkelerde ise yaş şartı aranmaz. Reşit olmayanlara da yardım hakkı tanınır (Kuivalainen ve Heikkilä,

¹ 2004 yılında Macaristan’ın AB’ye üye olduğu göz önüne alındığında, Figari vd. (2010: 5)ne göre, Macaristan ve Yunanistan hariç bütün AB ülkelerinde minimum gelir uygulamasının var olduğu söylenebilir.

2006: 44, Ekdemir, 2005: 733). Seçilebilirlik kriteri karşılandığı sürece; kişiler, asgari gelir desteğinden yararlanma hakkına her zaman sahiptir.

Bütün sosyal yardım sistemlerinin idari yapıları karmaşıktır. Yardım organizasyonunun nasıl yapıldığı ve yardımların nasıl ulaştırıldığı konusunda ülkeler arasında önemli farklılıklar vardır. Verilecek olan desteğin uygunluğu ve ödeme seviyesi İngiltere ve Avusturya gibi ülkelerde ortak kurallar ile ulusal planlara entegre olmuş iken; İtalya, Norveç ve İsveç gibi ülkelerde hem idari sorumluluk hem de ödenmesi gereken destek miktarı hakkındaki kararlar, bütünüyle yerel düzeyde kalmıştır (Eardley ve Ark. 1996: 5). Örneğin, asgari gelir desteğine 1998 yılında belediye hizmetleri olarak başlanmış ve belediyeler arasında farklı koşul ve uygulamalara bağlı olarak ulusal kapsamdaki oranı düşük tutulmuştur. Bu ülkelere İspanya'da eklenebilir. Asgari gelir desteği, 1989-1995 yılları arasında bölgesel hükümetler tarafından tanıtılmış, buna bağlı olarak da gelir desteğine yönelik uygunluk ve şartlar bakımından bölgeler arasında geniş farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerin aksine Yunanistan, asgari gelir desteğine yönelik bütün uygulamaları reddetmiştir. Bu ülkelerde yoksul yardımları parçalı ve bölgeler arasında farklılıklar gösteren bir yapıya sahip olmuştur (Karamessini, 2007: 19).

Sosyal yardım programlarının idaresi yerel idareler tarafından yürütülürken yardımların bağlanması ile ilgili kurallar (yardım miktarlarının hesaplanma yöntemleri gibi) merkezi hükümet tarafından belirlenmektedir. Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Almanya, İngiltere, Fransa, Hollanda ve İsveç'teki uygulama buna örnek olarak gösterilebilir. İtalya'da yardım seviyesine bölgesel idarenin karar vermesi, Norveç'te ise yapılacak ödeme miktarını belirlemede son sözün sosyal görevlide olması ve bu nedenle yardım miktarının ülke genelinde değişmesi ise bu duruma istisna teşkil eden örneklerdir (Adema, 2006: 15).

Asgari gelir desteğinin amacı, insanların topluma katılmalarının ve yoksulluğa karşı onları korumanın temel anahtarı olmuştur. Bu gelir desteği, sosyal hakları garanti altına almanın ön koşulu haline gelmiştir. Avrupa'da pek çok ülke kanunla evrensel temel gelir desteğine sahipken, bazı ülkelerde açık bir şekilde bu hedeflere kapalıdır. Genellikle birliğe yeni üye konumunda olan bu ülkelerin yoksullukla mücadele konusundaki uygulamaları, sosyal yardım programları kapsamında dağıtılan düzensiz gelirler şeklindedir (Kuivalainen ve Heikkila, 2006: 36).

Şuan itibarıyla yoksullukla mücadele anlamında, hemen hemen bütün Avrupa ülkelerinde yürürlüğe girmiş olan asgari gelir desteği politikaları, öncelikle Güney Afrika ve Brezilya olmak üzere birçok gelişmekte olan ülkelerde de uygulanmaya başlanmıştır. Ancak bu ülkelerdeki asgari gelir desteği politikaları, gelir testine dayalıdır. Bu yönüyle buralarda sözü edilen gelir desteğinin niteliği, bütün vatandaşlara koşulsuz bir hak olarak ekonomik durumlarından bağımsız olarak verilecek ve geliri belli bir sınırın üstünde olanlardan vergilerle geri alınacak saf bir temel gelir uygulamasından farklı olmalıdır. Yine de bazı uygulamalarda yapılan değişikliklerle temel gelire doğru adımlar atılmaya başlandığı söylenebilir. Diğer bir ifadeyle bu ülkelerde ihtiyaç tespiti yöntemlerinin, insanları damgalayan, aşağılayan ve dışlayan bir nitelik almalarının önlenmesi ve sosyal hak vurgusunun kaybedilmemesi önem kazanmaktadır. (Buğra ve Keyder, 2007: 10-11).

Sonuç olarak sosyal devletin oluşmasına yönelik ilk adımların atıldığı Avrupa ülkelerinde, koruma sistemleri bireyin yaşamı boyunca süreklilik gösteren bir yapıya sahiptir (Neubourg vd., 2007: 3). Diğer bir deyişle, bu ülkelerde kişiler beşikten mezara kadar hayatlarının her evresinde sosyal koruma sistemlerinin güvencesi altında bulunmaktadır. Bu şekilde toplumda belli bir gelir düzeyinin altında kalan bireylerin ve toplumda egemen yaşanan biçimlerinden dışlanmış olan kesimlerin, toplumla olan bağlılıklarının artırılması sağlanmış olur.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye'de yoksullara yönelik yardım yapılması hemen hemen her kurumun mevzuatında yer bulurken, özellikle muhtaç durumdakilere yardım etmek, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının asli görevleri arasında yer almaktadır. Zira vakıfların kuruluş amacı da bu yöndedir. Ayrıca son zamanlarda bakanlık düzeyinde yapılan değişikliklerle vakıflar diğer kurumlardan yapılan yardım uygulamalarını da üstlenme yolundadır. Bu nedenle vakıf bünyesinde yapılan yardımlar çok kapsamlı ve çeşitlilik göstermektedir.

Vakıflar başta muhtaç ve engelli vatandaşların; yakacak, giyecek ve yiyecek olmak üzere eşya ve tedavi giderleri ile fonksiyon kazandırıcı ortopedik ve diğer yardımcı araç ve gereç ihtiyaçlarını, maddi yardım ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Vakıflardan, şehit ve gazilerin ihtiyaçları da karşılanmaya çalışılmakta, ramazan ayı ve dini bayramlarda yoksul ailelere giyecek, gıda ve nakdi yardımlar yapılmaktadır. Sosyal güvencesi olmayanlar gelir testi yaptırarak genel sağlık sigortası kapsamına alınmakta ve vatandaşların bu kapsamda oluşan sağlık giderleri de karşılanmaktadır. Ayrıca vakıflardan nüfusun en yoksun kesimindeki ailelerine, 0-6 yaş grubundaki çocukların düzenli sağlık kontrollerinin yaptırılması şartı

ile şartlı nakit sağlık yardımları verilmektedir. Engelli vatandaşlara yaşamları için zorunlu olan protez işitme cihazı araç-gereç vb. ihtiyaçları için yardımda bulunmaktadır. Türkiye genelinde eğitim çağındaki engelli çocukların tüm engelli gruplarını kapsayacak şekilde, ücretsiz olarak okullarına ulaştırılması hedeflenmektedir.

Vakıfların dışında belediyelerde muhtaç durumdakilere yönelik oldukça kapsamlı yardım yapmaktadır. Genel olarak belediyelerin yapmış olduğu yardımları; gıda dağıtımı, yakacak dağıtımı, giyecek yardımı, bakımevi, kadın koruma evleri, aşevleri, meslek edindirme kursları, ücretsiz toplu taşıma, engelli ve yaşlılara yönelik hizmetler ve bazen de nakit yardımı olarak sıralamak mümkündür.

Anlaşılabileceği üzere Türkiye’de yoksullara yönelik yapılan yardımlar oldukça çeşitli, ancak ağırlıklı olarak aynı yardımlar şeklindedir. Ayrıca benzer koşullara sahip bireylere yönelik yapılan yardımların niteliği, miktarı ve bireylere ulaştırılması farklılıklar gösterebilmektedir. Bu durumun temel nedeninin Türkiye’de yoksullukla mücadele konusunda ayrılan kaynakların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması konusunda hak temelli bir yaklaşımdan ziyade; daha çok kanaat önderlerinin ve devlet yetkililerinin kanaatlerine göre biçimlendiği söylenebilir. Bu da başta dışlanma olmak üzere birçok sorunları da beraberinde getirmiştir. Kesgin (2013: 173-174)’in de vurguladığı gibi: “Kimin muhtaçlar listesine dâhil edilmesi gerektiği, ne tür yardımların kime ve hangi süreklilikle bir dereceye kadar kişilerin kanaatine göre yapılması, yoksul yardımlarının kurallı, şeffaf, hak temelli olmadığını göstermektedir. Yapılan bu yoksul yardımları karar vericilerin kararlarına bağlı olarak türü, miktarı ve süresi konusunda karar vericilere insiyatif veren bir sistemdir”. Bununla birlikte Vakıfların sağladığı yoksul yardımları önemli miktarlara ulaşmasına rağmen, hak temelli ve düzenli bir gelir olmadığı için, bu durum muhtaçlara daha fazla yarar sağlanmasının önüne geçebilmektedir. Muhtaçların çoğu bu yardımları devlet-toplum ilişkilerinin bir sonucu olarak verilmesi gerektiğini düşünmesine rağmen, sosyal geliri, temel gelir desteği olarak görmeye yatkın gözükmemektedir. Bu nedenle muhtaç bireyler devletten iş istemeyi, yardım istemekten daha öncelikli olarak görmektedir (Buğra ve Keyder: 2003: 39-40).

Yine de son yıllardaki göstergelere bakıldığında Türkiye’nin gerek yoksullukla mücadelede, gerekse insani gelişmede önemli gelişmeler kaydettiği görülmektedir. Kuşkusuz bunda en önemli katkının sosyal alana ayrılan kaynakların ciddi oranda artırılması yatmaktadır. Ancak diğer ülkelerle karşılaştırıldığında bu kaynakların düşük olduğu söylenebilir.

Bu çerçevede eğer, mevcut yardımlar üzerinden bireylerin taşımış olduğu dışlanmışlık hissini giderecek çözüm önerileri getirilmek istenirse, ayrı bir başlık ve ayrı bir çalışma altında bunun yapılması gerekmektedir. Bu nedenle problemin çözümü konusunda mevcutta var olan yardım programlarından değil, tamamıyla modern, insan onuruna yakışır, ayrımcılığa yer vermeyen ya da böyle bir izlenime yol açmayan, hak temelli yardım programlarından başlanması en doğrusu olacaktır.

Çalışmanın geride kalan kısımlarında, tarihte de uygulaması olan (İngiliz Yoksul Yasaları) ve günümüze gelindiğinde modernize edilen asgari/minimum gelir dayanak alınarak yapılan ve Avrupa’da birçok ülkede yürürlükte olan, yardım programlarına yer verilmiştir. Problemin çözümüne yönelik başlangıç noktasının da bu olması gerekir. Çünkü Sapancalı (2005: 210)’ya göre, ayırım gözetmeksizin toplumda var olan herkes için asgari düzeyde bir gelirin devlet tarafından güvence altına alınması ve bunun hakka dönüşmesi sosyal dışlanma sorununa yönelik en etkili araçlardan biridir. Zira asgari gelir desteği gelir dağılımından kaynaklanan yoksulluk ve dışlanmışlığın yanı sıra, aynı zamanda toplumsal ilişkilerden kopmaya yönelik dışlanmışlığa da çözüm olabilmektedir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, yoksulluğun en önemli nedeninin işsizlik olarak görülmesi, enformel sektörde çalışan kişilerin fazlalığı, gün geçtikçe çalışan kesiminde artan oranda yoksullukla karşı karşıya kalması, iş gücü piyasasına katılım için gerekli yapabilirliklere sahip olamama, olanlara yönelik yoksulluktan kurtulacak düzeyde istihdam alanlarının yaratılamaması, yoksul yardımlarına yönelik programların, yoksulluk ve yoksulluğa bağlı dışlanma konusunda etkin bir araç olarak devreye girmesini zorunlu hale getirmiştir.

İhtiyaca uygunluğu tartışılan, kaynak israfına sebep olan, stok, dağıtım gibi maliyetler içeren ve ağırlıklı olarak aynı yardımlardan oluşan, belirli aralıklarla yapılan, yetersiz kalan, yoksulluğun etkisini azaltmadığı gibi dışlanmaya yol açan mevcuttaki yardımların yerine, yoksulluk sınırı altında yaşayanları kapsayacak şekilde, asgari gelir desteğinin bir yardım politikası olarak benimsenmesi gerekir. Diğer bir ifadeyle, insan ihtiyaçlarını karşılayacak ve aylık olacak şekilde asgari gelir, yoksullukla mücadele aracı olarak hükümet politikaları arasında yerini almalıdır. Ayrıca yardım almak insan hakkı ise, yapılan yardımlar hanenin durumuna göre değil de, kişilerin durumu göz önünde bulundurularak yapılmalı.

Elbette yalnızca asgari gelirin verilmesi de yeterli değildir. Zaten doğru da değildir. Yoksulluk içinde yaşayanlara belirli bir meslek ve gelir getirici yetenekler kazandırılmalı. Yapabilirlikleri artırılmalı.

Almış oldukları yardım miktarları ile işgücü piyasasına katılım eğilimleri arasında bağlantı kurulmalı. Özellikle çalışabilecek düzeyde olanlara yönelik gerekli motivasyonlar sağlanmalı.

Bu kapsamda kadınlara ayrı bir önem verilmeli, onlar için yeni politikalar geliştirilmeli. İşgücü piyasasına katılmayan, eğitim olanaklarından eşit düzeyde yararlanamayan, zamanının büyük bir bölümünü ailenin ve çocukların bakımı için harcayan kadınlara, yeni iş olanakları yaratılmalı. Çocuklarının bakımı için her mahallede devlet aracılığıyla, yuva, kreş, anasınıfı veya gündüz bakımevi açılmalı. Bu bakım evleri sadece çocuklar için değil, engelliler ve yaşlılar için de olmalı. Böylece aile içinde gelir getiren kişi sayısı arttırılmış olup, aile üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik gerekli yeterlilik sağlanacaktır.

Şiddet gören kadınlar için, mevcutta var olan sığınma evleri sayısı arttırılıp, daha modern hale getirilmeli. Gerek bu tür kurumlarda, gerekse de yardım programlarında çalışacak personelleri belirlerken avukat, sosyolog, sosyal çalışmacı, psikolog gibi bireyler, aile kurumuyla ve toplumla ilgili alanında uzman kişilerden seçilmeli.

Kültür, sanat ve spor dallarında faaliyet gösteren kurum, kuruluş ve toplulukların sayısı arttırılmalı, bu tür oluşumlara yoksulların katılımı sağlanmalı. Kent merkezlerinde yapılan sosyal ve kültürel faaliyetler, yoksulların ağırlıklı olarak yaşadığı alanlara kaydırılmalı.

KAYNAKÇA

- ADAMAN, Fikret ve KEYDER, Çağlar (2006). "Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma", Avrupa Komisyonu'nun Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi Raporu, İnternet Adresi: http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf Erişim Tarihi: 26.04.2015
- ADEMA, Willem (2006). Social Assistance Policy Development and The Provision of A Decent Level of Income in Selected OECD Countries, OECD SOCIAL, EMPLOYMENT AND MIGRATION WORKING PAPERS NO. 38 İnternet Adresi: <http://www.oecd.org/social/soc/37224078.pdf> Erişim Tarihi: 26.05.2015
- BALCI, G. Şebnem (2010). "Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmayla Mücadelede Fransız Hukukundan Bir Örnek: Tutunma Geliri", İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No: 42, Mart 2010, S. 33-52.
- BALCI, Şebnem (2002). "Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmanın Hukuksal Nedenleri ve Çözüm Arayışları", Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, ed. Yasemin Özdek, Ankara: TODAİE Yayınları, S. 477-489.
- BUĞRA, Ayşe (2007). "Yoksulluk ve Sosyal Haklar", Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma, Tes-İş Dergisi, Haziran, S. 75-77.
- BUĞRA, Ayşe (2011). Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BUĞRA, Ayşe ve KEYDER, Çağlar (2003). "Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi", Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İçin Hazırlanan Proje Raporu, Ankara.
- BUĞRA, Ayşe ve SINMAZDENİR, Tolga N. (2007). "Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği", Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru, der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, Çev: İsmail Çekem, İstanbul: İletişim Yayınları, S. 85-114.
- BUĞRA, Ayşe, ve KEYDER, Çağlar (Der.) (2007). Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru, İstanbul: İletişim Yayınları.
- COSTA, Da B. Aifredo (1977). "Social exclusion and the new poor: Trends and policy initiatives in Western Europe", Social exclusion and anti-poverty policy: A debate, ed. Charles Gore and José B. Figueiredo, International Institute for Labour Studies, Geneva: ILO Publications, pp. 59-63.
- COŞKUN, Selim, GÜNEŞ, Samet ve ORTAKAYA Fatih (2011). "Asgari Gelir Desteği ve Türkiye'de Uygulanabilirliği: Bir Model Denemesi", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13/3, S. 129-158.
- EARDLEY, Tony, BRADSHAW, Jonathan and DITCH, John et al (1996). Social Assistance in OECD Countries, London: HMSO.
- EKDEMİR, H. Şadi (2009). Avrupa Birliği - Türkiye - Uluslararası Sosyal Güvenlik Uyum ve Eşgüdüm Normları, Ankara: Hak-İşçi Sendikaları Konfederasyonu.
- ERDOĞDU, Seyhan (2004). "Sosyal Politikada "Avrupalı" Bir Kavram: Sosyal Dışlanma", Çalışma Ortamı Dergisi, Sayı: 75. İnternet Adresi: <http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/sosyal-politikada-%E2%80%9Cavrupali%E2%80%9D-bir-kavram-sosyal-dislanma/> Erişim Tarihi: 01.06.2015.
- ESPİNG-ANDERSEN, Gosta (2010). "Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri", Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru, der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, Çev: İsmail Çekem, İstanbul: İletişim Yayınları, S. 33-54.
- FİGARİ, Francesco, HAUX, Tina, MATSAGANİS, Manos and SUTHERLAND, Holly (2010). Coverage and Adequacy of Minimum Income Schemes in the European Union, EUROMOD Working Paper, No. EM8/10, University of Essex.
- GİDDENS, Anthony (2000). Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi, Çev. Mehmet Özay, İstanbul: Birey Yayıncılık.
- GOUGH, Ian (2010). "Güney Avrupa'da Sosyal Yardım", Sosyal Politika Yazıları, Çev: Yakut Burcu vd., İstanbul: İletişim Yayınları, S. 231-260.
- GÜNDER, Zeynep (2013). "Türkiye için Asgari Gelir Desteği Programı Önerisi ve Yoksullukla Mücadelede Verimliliği", TİSK Akademi, 2013/II, S. 92-117.
- HAAN, Arjan De (1998). "Social Exclusion: An Alternative Concept for the Study of Deprivation?", IDS Bulletin, Vol. 29 Number 1, pp. 10-19.
- HACİMAHMUTOĞLU, Hande (2009). Türkiye'deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi, Ankara: DPT Yayın No: 2803.
- ILO (1997). Social, Exclusion and Anti-Poverty Policy: A Debate, Geneva: International Institute for Labour Studies.
- İNSEL, Ahmet (2007). "İktisat Aklına Sokulan Siyasal Çomak: Vatandaşlık Geliri", Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru, der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, Çev: İsmail Çekem, İstanbul: İletişim Yayınları, S. 37-50.
- KARAMEŞİNİ, Maria (2007). The Southern European Social Model: Changes and Continuities in Recent Decades, Geneva: International Institute for Labour Studies.
- KESGİN, Bedrettin (2013). Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım, İstanbul: Açılım Kitap.
- KILMURRAY, Avila (1995). "Beyond the stereotypes", Social Exclusion, Social Inclusion, Democratic Dialogue, Report No: 2, November, Belfast, pp. 32-38.

- KUIVALAINEN, Susan and HEIKKILA, Matti, (2006). "Existence and Nature of Poverty Policy Programmes", eds. Heikkilä, M. et al., Poverty Policies, Structures and Outcomes in the EU 25, Report for the Fifth European Round Table on Poverty and Social Exclusion 16-17 October 2006, Ministry of Social Affairs and Health, Tempera, Finland, pp. 24-48.
- MUDDİMAN, Dave (2000). "Theories of Social Exclusion and the Public Library", Open to All? The Public Library and Social Exclusion, The Council for Museums, Archives and Libraries: Library and Information Commission Research Report 84, pp. 1-15.
- NEUBOURG, Chris, CASTONGUAY, Julie and ROELEN, Keetie (2007). Social Safety Nets and Targeted Social Assistance: Lessons From the European Experience, Social Protection & Labor, The World Bank.
- SAPANCALI, Faruk (2005). Sosyal Dışlanma, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- SARACENO, Chiara (2002). "Introduction: Exploring social Assistance Dynamics", in Social Assistance Dynamics in Europe, "National and local poverty regimes", ed. Chiara Saraceno, Bristol: The Policy Press, pp. 1-35.
- SEN, Amartya K. (1999). Development as Freedom, New York: Knopf Press.
- SİLVER, Hilary (1994). "Social Exclusion and Social Solidarity. Three Paradigms.", International Labour Review, Vol. 133, 1999/5-6, pp. 531-578.
- STANDİNG, Guy (2007). "Temel Gelir: Küreselleşen Dünyada Yoksullukla Bir Mücadele Yöntemi", Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru, der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, Çev: İsmail Çekem, İstanbul: İletişim Yayınları, S. 17-62.
- STANDİNG, Guy (2010). "Sosyal Güvenlik Ağları Çılgınlığı: Temel Gelir Avrupa'da Neden Gereklidir?", Sosyal Politika Yazıları, Çev: Yakut Burcu vd., İstanbul: İletişim Yayınları, S. 333-373.
- ŞAHİN, Tijen (2009). "Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi", Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- ŞENSE, Fikret (2013). Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk, İstanbul: İletişim Yayınları.
- WALKER, Alan and WALKER, Carol (1997). Britain Divided: The Growth of Social Exclusion in The 1980s and 1990s, London: Child Poverty Action Group.